

Ultima umanizare – impunerea roboților The ultimate humanization – taxing robots

Ioana Maria Costea¹

Rezumat:

Prezentul studiu are două repere de lucru, și anume a Patra Revoluție Industrială și impactul fiscal pe termen lung al acesteia. Pornind de la modelul actual al fluxului bugetar și construind pe cele două dimensiuni: venituri și cheltuieli, studiul identifică o serie de scenarii de lucru determinate de modificarea atât a structurii ocupaționale a populației umane, cât și a dinamicii lucrative a acesteia. Astfel, studiul pune problema, destul de avangardistă, dar probabilă, de a ne afla în zorii unei epoci care va da un subiect nou de drept, robotul autonom, cu impact major asupra structurii spațiului socio-economic. Și întrucât autorul nu este extrem de creativ, ne-am permis să preluăm din cinematografie două modele de societăți ale viitorului, organizate pe axe diferite în ceea ce privește legătura dintre om și mașină, și să observăm câteva condiționări ale acestor modele asupra sistemului fiscal. Studiul ajunge astfel la a configura cel puțin două modele de resurse publice în scenarii AI.

Cuvinte-cheie: robot; impunere; personalitate electronică; resurse publice.

Abstract:

The present study has two working benchmarks, namely the Fourth Industrial Revolution and its long-term fiscal impact. Starting from the current model of the budgetary flow and building on the two dimensions: income and expenses, the study identifies a series of scenarios determined by the modification of both the occupational structure of the human population and its working dynamics. Thus, the study raises the problem, maybe avant-gardist, but rather probable of being at the dawn of an era that will give a new subject of law, the autonomous robot, with major impact on the structure of the socio-economic space. And since the author is not very creative, we allowed ourselves to import from the cinematography two models of future societies, organized on different axes in connection to the relationship between man and machine and to observe some conditioning of these models on the fiscal system. The study thus manages to configure at least two models of public resources in AI scenarios.

Keywords: robots; taxation; electronic personality; public resources.

¹ Conferențiar univ. dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Drept, email: ioana.costea@uaic.ro.

1. *Interogații preliminare*

Studiul de față este un descendent al marilor epeei Science Fiction. Pornește de la o ipoteză de lucru contemporană, și anume a Patra Revoluție Industrială, și încearcă să dezvolte un model bugetar într-o lume a comuniunii dintre oameni și roboți. Desigur, interogațiile etice privind această comuniune au făcut obiectul scrierilor de gen² și al scenariilor filmografice despre apocalipse tehnologice, în stilul Terminator. În acest context profetic, preocupările juridice sunt centrate pe aspecte privind drepturile fundamentale³, răspunderea civilă⁴ sau impregnarea practicii administrative ori judiciare de instrumente din sfera Inteligenței Artificiale (AI). Studiul nostru ridică o întrebare însă mai punctuală, chiar dacă futuristă și tocmai de aceea fără răspuns, și anume: *Cine plătește?* Această interogație a avut ca punct de pornire o lectură fugitivă, care evalua costurile aventurilor cosmice din celebra franciză StarWars, cum ar fi costul unui salt în hiperspațiu al Stelei Morții, și anume 881.035.830 x 10¹⁴ lire sterline⁵. Desigur, exemplul este belicos și apocaliptic, însă a deschis o cutie a Pandorei privind costurile publice în era noilor tehnologii. Și cum costurile publice depind de resurse proporționale, iar, axiomatic, sistemul bugetar se definește prin celebra „there is no such thing as public money; there is only taxpayers’ money”⁶, devine tot mai relevantă întrebarea noastră: *Cine plătește?* Sau, și mai exact, *Cine sunt contribuabilii în noile ere digitale?*

2. *Modelul actual al fluxului bugetar*

Modelul actual al fluxului bugetar se delimitează, desigur, în raport de cele două componente bugetare, și anume venituri și cheltuieli. Prima dimensiune este rezultatul jocului de rezistență dintre strategia fiscală a unui stat și duranța fiscală a unui contribuabil; astfel, resursele publice provin din veniturile fiscale a căror prelevare apare în urma unei analize politice ca fiind cel mai puțin dăunătoare sistemului economic ce le generează. În mod concertat, sistemele fiscale contemporane au evoluat spre soluții fiscale omogene, cu fluctuații doar în ceea ce privește ponderea impunerilor în veniturile bugetare. Triada fiscală contemporană este formată din impunerea capitalului (1% din PIB în media europeană), impunerea muncii (13% din PIB contribuții sociale și 12% din PIB impunerea veniturilor și averilor) și impunerea consumului (cu pondere între 25% în Franța

² Pentru o inventariere a scenariilor posibile, a se vedea: <http://thephilosophicalsalon.com/artificial-intelligences-eight-ethical-scenarios/>

³ <https://edoc.coe.int/fr/intelligence-artificielle/7967-unboxing-artificial-intelligence-10-steps-to-protect-human-rights.html> (03.02.2020).

⁴ <https://rm.coe.int/responsability-and-ai-en/168097d9c5> (03.02.2020).

⁵ <https://playtech.ro/2016/cat-ar-costa-ca-steaua-mortii-sa-fie-operationala-la-capacitate-maxima/>

⁶ Margaret Thatcher, Second term as Prime Minister Speech to Conservative Party Conference (14 October 1983), <http://www.margaretthatcher.org/document/105454>

și 50% în România din veniturile bugetare⁷ și o pondere de 14% din PIB în media Europa 28). Care este firul roșu al acestei dinamici statistice, care este fundamentul sistemului fiscal contemporan, cine plătește?

Răspunsul este cumva intuitiv. Persoana fizică, în ipoteză de beneficiar predilect al serviciilor publice, dar mai ales în ipoteză de titular inițial al tuturor resurselor din dinamica economică. Astfel, capitalul, inițiativa, creativitatea, forța de muncă sunt atributele „umane” ce aprind motorul economic din care rezultă obiectul impunerii, de regulă un efect patrimonial al actelor și faptelor juridice încheiate de persoanele fizice în căutare de resurse. În acest demers al distribuirii mijloacelor în jocul economiei, din care puterea publică preia o parte sub pretextul redistribuirii prin servicii publice, persoanele fizice sunt prin voința lor cauza tuturor motricităților; o ușoară atenuare a acestei reguli (de la care excludem din principiu economiile în care intervenția etatică denaturează efectul intervențiilor personale și, pe cale de consecință, dinamica resurse private - resurse publice este alterată) sunt persoanele juridice. Apreciem că intervenția persoanelor juridice în materie de fiscalitate este minimă; acestea sunt doar vase comunicante prin care capitalul circulă în mediul economic și adesea între jurisdicții fiscale diferite în căutare de resurse – materii prime, forță de muncă, soluții tehnice ori creative.

Astfel, în modelul bugetar actual contribuabil este echivalent cu persoană fizică, fie acesta investitor, muncitor ori consumator. Ce anume situează persoana fizică în epicentrul sistemului fiscal? Voința sa. Voința în căutare de resurse în manieră optimă. Voința în toate formele sale din care norma juridică dă efect fiscal anumitor dimensiuni.

3. Un model futurist al fluxului bugetar

Sistemul fiscal este, în mod tradițional, o proiecție a dinamicii din economie; acesta este construit ca reacție la sursele semnificative de mijloace materiale. În societățile agrare se impune proprietatea imobiliară; dinamica Revoluțiilor industriale, de la motorul cu abur, electricitate, energie nucleară spre digitalizare, a recentrat, desigur, și sistemul fiscal. Impunerea în era digitalizării ridică probleme contemporane, precum calificarea sediului permanent, delimitarea piețelor și a ariilor de impunere etatice, schimbul de informații între operatori economici ori jurisdicții etc. Așa cum precizăm în premisele la acest studiu, am îndrăzni să fixăm analiza noastră pe un aspect mai degrabă punctual și în evoluție utopică, și anume scenariul impunerii în autonomizarea instrumentelor digitale.

3.1. Robotul „viu”

Un prim element necesar ar fi, desigur, definirea conceptelor fiscale tradiționale raportat la noua paradigmă și identificarea conținutului acestora. Astfel,

⁷ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tax_revenue_statistics (01.02.2020).

orice formă de impunere este construită pe cel puțin doi piloni relevanți: subiectul impunerii și obiectul impunerii.

Deși prezentul studiu pornea de la interogația *Cine plătește?* Sau, și mai exact, *Cine sunt contribuabilii în noile ere digitale?*, răspunsul la această întrebare se corelează cu răspunsul la întrebarea privind obiectul impunerii, și anume *De ce plătește? Din ce plătește?*

În delimitarea acestor concepte clasice în lumea digitală pornim de la răspunsurile contemporane, care constau, incontestabil, în *persoana fizică*, ca principal contribuabil atâta vreme cât majoritatea veniturilor bugetare provin din impunerea muncii și impunerea consumului, cu o dependență majoră dată de relația dintre muncă *lato sensu* care reprezintă sursa consumului. În acest scenariu al Revoluției industriale IV, în care munca devine dintr-un atribut al ființei umane un atribut al *roboților*, se ridică întrebarea dacă un *robot* devine subiect al impunerii. O mențiune este necesar a fi făcută privind conținutul noțiunii de *robot*, sens în care vom invoca Raportul Parlamentului European conținând recomandări adresate Comisiei referitoare la normele de drept civil privind robotica, care stabilește generic o serie de criterii pentru a recunoaște un proto-subiect de drept: „(a) *dobândește autonomie cu ajutorul senzorilor și/sau prin schimburi de date cu mediul său ambiant (interconectivitate) și negociază și analizează aceste date, (b) dispune de sisteme de învățare individuală din experiență și prin interacțiune (criteriu opțional), (c) dispune cel puțin de un suport fizic minor, (d) are capacitatea de a-și adapta comportamentul și acțiunile la mediul ambiant, (e) nu este viu în sens biologic*”⁸.

Cuvintele cheie din această definiție sunt, în opinia noastră, circumscrise conceptului de voință juridică și transpun capacitatea unui sistem digital de a prelua și procesa informații din mediul ambiant într-un anumit nivel de autonomie. Astfel, definiția invocată construiește acest proto-subiect de drept în jurul celor mai autentice trăsături umane, și anume *autonomie, schimb de informații, învățare, interacțiune, adaptare, comportament*. Toate aceste atribute converg spre ivirea unei forme noi de voință cu implicații juridice subsecvente. Această voință, indiferent de gradul de tangibilitate al suportului fizic ce o găzduiește (roboți industriali, roboți de servicii, platforma unui software), este, din punctul nostru de vedere, extrem de consistentă atât pe dimensiunea de nevoi, cât și pe dimensiunea de acțiuni/inacțiuni.

În literatura contemporană, a fost avansat conceptul de *electronic personality* aparținând roboților, pentru ca aceștia să poată deveni titulari de

⁸ Raportul Parlamentului European conținând recomandări adresate Comisiei referitoare la normele de drept civil privind robotica (2015/2103 (INL)) (A8-0005/2017). Pentru analiza acestor criterii, a se vedea, Cerna Collectif, *Éthique de la recherche en robotique: Rapport n° 1 de la CERN Commission de réflexion sur l'Éthique de la Recherche en sciences et technologies du Numérique d'Allistene. [Rapport de recherche]*, 24 noiembrie 2014, pp. 12-13. <https://hal.inria.fr/hal-01086579/document>, (01.02.2020).

drepturi și obligații, inclusiv fiscale⁹. Modelul utilizat¹⁰ pentru a dezbate noțiunea de *personalitate electronică* este modelul jurisprudențial și teoretic al personalității în cazul persoanelor juridice. Similitudinile identificate pornesc tot de la ingredientul voință juridică și de la ficțiunea prin care s-a recunoscut acest atribut asocierilor în scop economic ori caritabil, voință juridică exprimată mai devreme sau mai târziu prin decizia uneia ori unor persoane fizice (prin mecanismele specifice de decizie în cazul companiilor ori a asociațiilor, partidelor etc.). În opinia noastră, un robot este mai „viu” decât o persoană juridică întrucât (i) are nevoi proprii, de care depind existența și funcționarea sa, cum ar fi consumul unei forme de energie, consumul de părți de schimb pentru suportul fizic gazdă, (ii) are interacțiuni proprii cu mediul și un algoritm de luare a deciziilor cu autonomie, pe baza informațiilor colectate din mediu, (iii) poate dezvolta prin autonomizare obiective proprii și poate urmări aceste obiective și, nu în ultimul rând, (iv) poate lua decizii de management independent de persoana fizică ce îl controlează, cum ar fi: poate plasa comenzi, poate face plăți bancare, poate gestiona stocuri etc. Astfel, dincolo de momentul nașterii, unde avem la această dată un control uman, prin capitalizarea fizică și prin programarea algoritmilor de lucru, intervenția umană poate să dispară.

O autonomie reală determină un robot să încheie acte juridice, în gestiunea unui patrimoniu propriu, cu obiective proprii, inclusiv expansiunea. Astfel, *personalitatea electronică* este un scenariu mai aproape decât am vrea să credem și are un conținut mai „uman” decât asocierile cu personalitate juridică.

3.2. *Quo vadis, Domine?*

La acest punct ne rămâne să identificăm care ar fi obiectivele pe care le-ar urmări un robot autonom. Și am putea avansa ideea, prin translație, că obiectivul major ar fi supraviețuirea și implicit accesul la resurse.

Ne-am putea întreba, desigur, ce sălășluiește în „sufletul” unui robot? Care sunt resursele vitale de care acesta are nevoie?

Pentru a nu urma scenariu trasate de imaginația autorului prezentului studiu, am invoca două modele relativ opuse, și anume modelul „Terminator” și modelul „Wall-E”.

Ambele au ca premisă o decadență a umanității, o risipire de resurse naturale, care ridică în spectrul coexistenței cu roboții problema intervenției acestora pentru a salva ecosistemul terestru.

În modelul „Terminator”, distribuția de resurse între biologic și artificial este concurențială; oamenii risipesc resursele și roboții iau decizia de a elimina acest „parazit”. Acest demers concurențial ar presupune din partea AI o preocupare pentru gestiunea resurselor, pe care nu o considerăm nefirească. Orice existență materializată este legată de circuitul bunurilor consumabile; un robot

⁹ În acest sens, M.G. Lexer, L. Scarcella, *Artificial Intelligence and Labor Markets. A Critical Analysis of Solution Models from a Tax Law and Social Security Law Perspective*, *Rivista Italiana di Informatica e diritto*, Nr. 1/2019, p. 65.

¹⁰ X. Oberson, *Taxing Robots?*, Edward Elgar Publishing Limited, 2019, p. 22 și urm.

titular al unui patrimoniu, gestionând resursele sale cognitive, poate dezvolta un spectru de preocupări achizitive, care să îl pună în concurență cu oamenii din Topul Forbes. Și ar fi lesne de continuat raționamentul spre aceea că, deși procesul ar fi treptat și degenerativ, datorită capacităților lucrative și de învățare superioare¹¹, aceste entități ar acumula mai multe resurse decât ființele umane. Desigur, într-un format incipient al modelului, roboții ar lucra pentru și în locul oamenilor; am putea chiar imagina în cadrul constructelor socio-economice contemporane un impozit pe munca roboților din care să se asigure resurse pentru serviciile publice destinate ființelor umane. Cu privire la baza impozabilă, în logica contemporană ar fi firesc să se impună „munca”, adică rezultatul pecuniar imediat din patrimoniul roboților generat de acțiunile lor lucrative. Am putea vedea compatibilă cu acest model o formă de impunere a averii roboților. Ceea ce este relevant în acest model nu este numai dimensiunea de venituri bugetare, care trebuie translată dinspre colectarea de la uman către colectarea de la AI, ci mai ales dimensiunea de cheltuieli „publice”. Sistemul lucrativ contemporan mai are o componentă extrem de interdependentă de dimensiunea de venituri, și anume dimensiunea de cheltuieli. În logica bilateralității actelor juridice cu efecte patrimoniale¹², o activitate lucrativă este dependentă de o activitate de consum. A patra revoluție industrială este de natură să limiteze implicarea umanului în activitatea lucrativă, ceea ce pare un lucru benefic și îmbucurător, lăsând loc activităților creative și unei boemii aproape divine. Omul este scutit de efortul lucrativ prin contribuția robotului. Însă, prin autonomizare, robotul evoluează și devine din *sclav liber*. Și devenind liber devine egalul creatorului său, de care însă încă depinde pentru a avea acces la resurse. Omul rămâne să controleze inițial a doua dimensiune a circuitului economic, și anume consumul, fapt pentru care robotul este un furnizor absolut de bunuri și servicii pentru consumatorul absolut (servicii publice, asigurări sociale gratuite, venitul minim garantat etc.). Prin efectul consumului, resursele migrează de la oameni spre roboți și se întorc redistribuite spre oameni, atât timp cât aceștia din urmă au puterea de a controla sistemul. În absența acesteia, este imaginabil, odată transferul de resurse asigurat, ca veriga intermediară umană să devină dispensabilă. Un robot autonom poate pierde motivația de a susține un mediu socio-economic pentru oameni în care acesta să livreze și permită dezvoltarea unui scenariu în care acest competitor co-dependent să fie eliminat. A susține un sistem fiscal prin distribuirea resurselor generate de activitatea lucrativă a roboților pentru satisfacerea nevoilor umane necesită o convenție socială nouă, neprofitabilă pentru robot. Odată ruptă această convenție, omul nu mai este un element necesar în circuit și, fiind depășit prin calități de creația sa, poate fi eliminat. Imaginăm astfel o „economie” paralelă, în care roboții produc și consumă bunuri conforme cu nevoile acestora, care se extinde până la eliminarea „economiei” contemporane. La final, putem avea un sistem „fiscal” nou de redistribuire a resurselor specifice

¹¹ Un AI cu algoritm de învățare fără intervenție umană există deja. A se vedea: <https://www.nature.com/articles/nature24270> (01.02.2020).

¹² Excluzând, pentru simplificare, actele unilaterale cu dinamica lor gratificantă.

roboților, bazat poate pe o contributivitate rațională (menită să asigure resurse accesibile AI, cum ar fi surse de alimentare, rețele de comunicații etc.).

În modelul „Wall-E”, distribuirea de resurse între biologic și artificial este complementară. Roboți funcționali și extrem de coerenti în ierarhia valorilor lor aleg să prețuiască ființele umane ca pe un element intrinsec al sistemului socio-economic. Desigur, un scenariu Disney poate fi bănuțit de o perspectivă romanțioasă asupra lumii, întruchipată de un robot mánat zilnic de voința de a salva planeta, ce îngrijește un gândácel și colecționează lumini de Crăciun. Scenariul are însă o dimensiune fezabilă, construită pe o coabitare funcțională, care însă nu se poate situa, așa cum face filmul de desen animat, în afara circuitului resurselor. La nivel macro, în acest scenariu umanitatea va fi destinatarul unui *welfare state* absolut, în care sistemul fiscal este înlocuit cu un sistem de colectare/distribuire a resurselor susținute de capacitatea lucrativă a roboților către populația umană. Desigur, dimensiunea de resurse are în subsidiar și o limitare intrinsecă, dată de Natură. Pornind de la caracterul limitat și constringent al resurselor, o lume a cooperării între om, robot și natură este un ideal demn de reflecție, însă dificil de echilibrat. În balanța de putere, elementul cheie pare să fie toleranța bazată pe respectarea acelorași valori și o distribuire echitabilă și prietenoasă cu mediul a resurselor. Utopia non-consumeristă sau minimal consumeristă a epopeilor Sci-Fi în care toate personajele poartă o uniformă modestă (Wall-E, Star-Trek, Buck-Rogers¹³) este departe de modelul economic actual, al unei industrii care are un volum de piață de 1,7 trilioane¹⁴ de dolari și utilizează 20% din angajații Indiei¹⁵ în industriile manufacturiere. Modelul optimal de *welfare state* este condiționat de o utilizare parcinomioasă a resurselor, cu scopuri protective atât pentru mediu (industriile verzi), cât și pentru actorii suprasolicitați – roboții. Astfel, omul, ca destinatar al produselor și serviciilor, asistat integral de sistem, probabil limitat în forța de a acumula capital, va deveni un consumator prudent, limitat intrinsec, din armonia propriilor valori, ori chiar extrinsec, din reglajul sistemului de distribuire a resurselor publice. Astfel, comportamente consumeriste contemporane, ca *fast-fashioning*, pe care l-am dat anterior exemplu, bazate pe puterea de cumpărare din economia liberă, ar fi înlocuite de un sistem exclusiv de distribuire din partea unui „stat planetar” intermediar între munca roboților și consumul omului. Desigur, apare întrebarea de ce ar interveni statul și de ce nu ar fi roboții gestionați direct de oameni? Răspunsul este simplu, și anume că imaginăm un scenariu cu autonomie pe AI și cu recunoașterea personalității electronice a acestor entități care nu sunt simple bunuri. În acest scenariu, ne rămâne să ne întrebăm ce anume ar motiva roboții să participe la circuitul economic și am răspunde că două elemente: accesul acestora la resurse în egală măsură ca ființele umane și o vocația către comuniune.

¹³ A 12-part. Buck Rogers serial film was produced in 1939 by Universal Pictures Company.

¹⁴ <https://sharedollar.blogspot.com/2019/10/fashion-industry-is-billion-dollar.html> (01.02.2020).

¹⁵ <https://www.slideshare.net/KartikMehta5/retail-managementtestilegarmentapparel-industry> (01.02.2020).

Desigur, această comuniune nu este condiționată de dominarea pieței muncii de către roboți, însă acest rezultat ar deriva implicit din capacităților lor superioare de a gestiona activități lucrative, nu numai industriale, ci și sociale, cum ar fi educația, unde predicțiile actuale arată că, datorită capacității robotului de a oferi o educație personalizată, rolul profesorului uman este în scădere¹⁶, ori medicina, unde capacitatea de a procesa informații a AI generează deja dificultăți practicienilor oameni¹⁷. Astfel, pare sustenabil scenariul în care un AI mai eficient, economic și eficace decât oamenii lucrează pentru oameni, într-o societate a consumului moderat și a partajării de resurse.

4. În loc de concluzii, un ultim argument cinematografic

Star Trek¹⁸, scenariu Sci-Fi din anii '60 ajuns la o vârstă a evaluării predicțiilor sale, a confirmat o serie de viziuni devenite realitate: telefonul mobil, tableta, interfața personalizată, comunicarea verbală cu AI, realitatea virtuală, imprimarea 3D, doctorul AI¹⁹, formatul mp3 pentru muzică, capacitatea de stocare a computerelor etc. Desigur, mai este loc pentru o multitudine de evoluții, și probabil chiar foarte rapide, ceea ce alimentează prezentul studiu măcar cu calitatea de a oferi scenarii probabile. Până atunci, evoluăm și noi, oamenii, și roboții. Engage!

¹⁶ Pentru o imagine asupra stadiului actual, a se vedea: C. Edward, , A. Edwards, P.R. Spence & Xialing Yu, *I, teacher: using artificial intelligence (AI) and social robots in communication and instructio*, în *Communication Education*, Volume 67, 2018, pp. 473-480.

¹⁷ Pentru o imagine asupra stadiului actual, a se vedea: C. Krittanawong, *The rise of artificial intelligence and the uncertain future for physicians*, în *European Journal of Internal Medicine*, Volume 48, February 2018, Pages e13-e14.

¹⁸ https://ro.wikipedia.org/wiki/Star_Trek (01.02.2020).

¹⁹ <https://www.businessinsider.com/true-star-trek-tech-predictions-2016-5> (01.02.2020).